

ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻՆ

ԵՒ ԻՐ «ՄԱՏԵԱՆ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ» ԳԻՐԲԸ

Գրիգոր Նարեկացին Հայ ժողովրդի միջնադարեան մեծագոյն քերթողներից մէկն է, որի հռչակը տարածուել է անգամ օտար ազգերի մէջ:

Ծնուել է 951 թուին, Վանայ լճին մօտիւ դիւղերից մէկում: Փոքր հասակից մտել է Նարեկ դիւղի վանքի դպրոցը եւ ուսումնս ստացել մօրեղբօր՝ փիլիսոփայ Անանիա Նարեկացու մօտ, որ վանահայրն էր Նարեկայ վանքի: Ահա արքայութիւն էլ առաջ է ելել Նարեկացի աւնունը: Մեռել է 1003 թուին եւ թաղուել նոյն վանքում:

Գրիգոր Նարեկացին թէեւ ունի մի չարք աշխատութիւններ, բայց դրանց միջից ամենից յայտնին «Գիրք Ազօթից» կամ «Մատեան Ողբերգութեան» պոէմն է, որ յայտնի է «Նարեկ» անունով:

Նարեկացու այդ քերթուածի մասին, շատ է խօսուել մեր դրականութեան մէջ, բայց մեզ թւում է ինչքան էլ որ խօսուի, դարձեալ ասելիք կայ դրա մասին: Ներկայ յօդուածով, մենք արեւելք է աշխատենք տալ դրա հանդէպ Հայ ժողովրդի ունեցած մեծ սէրն ու հաւատքը, ինչպէս եւ դրա բաղմամբիւ տպագրութիւնների համառօտ պատկերը, թէ քանի անգամ և երբ ու ուր և՛ տպագրուել:

Նարեկը Հայ ժողովրդի ամենից շատ սիրուած ու նրա հանդէպ կրօնական հաւատք ունեցած գրքերից մէկն է, որի համար ունեցած այդ սէրն ու հաւատքը, դալիս է չուրջ մէկ հազարամեակից առաջ:

Նարեկ աղօթաբարձը, իր խորիմաստ մտքով, իր բաղմաշունչ բովանդակութեամբ, զուրեկան ու հաճելի ընկալւումով և՛ զբարարեան քաղցր ոճով, միշտ էլ իր հանդէպ պահել է գերադանց այն սէրը, որին հայերէն եւ ոչ մի չէր քիչ արժանացել դրա աստիճանին:

Անցեալը թողած, մի օրինակ բերենք հէնց այս օրեքից: Վերջերս տողերս գրողի մօտ եկաւ ութսուն տարին վաղուց անցած մի ծերունադարձ բարեկամ, ձեռքին բռնած 1774 թուին Կոստանդնուպոլսում տպագրուած մի Նարեկ եւ ցոյց տալով դրա մի քանի պալաս էջերը, ուղեց որ այդ գրքի մի լրիւ օրինակը, վանքի դրադարանից իրեն տամ, որպէսզի իր գրքի պակասաւոր էջերը լրացնելու համար լուստպատճեններ վերցնի:

Իմ հարցումին, թէ՛ այդ պահասը ինչի համար է ուղղում լրացնել, պատասխանեց.

— Թէ՛ կարողում եմ եւ թէ՛ դիշերները բարձիս տակ եմ դնում:

Ահա մի պարզ օրինակ, որ վկայում է թէ՛ մեր ժողովուրդը ինչ-պիսի սէր ու ակնածանք է ունեցել Նարեկի հանդէպ: Դեռեւս շատ անհատներ, որոնք ծանօթ են զբարբարի քաղցր ոճին, աշխատում են դրան ընթերցելով իրենց մէջ վառ պահել այդ տէրը, ինչպէս որ ունեցել են մեր նախնիները, հարիւրաւոր տարիների ընթացքում:

Նարեկը կամ ինչպէս քերթողահայրն է ասում՝ Մատեան Ողբերգութեանը, որպէս աղօթագիրք ընթերցուելուց բացի, իր մէջ ունեցած բառերի ճոխ պաշարով եւ հոմանիշ բառերի առատ դործածութեամբ՝ մի ջերմ ոգեւորութիւն է առաջ բերում ընթերցողի եւ ունկընդի մէջ: Գիրքը մեծ մասամբ ժողովրդի կողմից սիրուել է նրա աղօթքների աղբեցութեամբ, որ ունեցել է զանազան հիւանդների եւ յատկապէս հոգեկան հիւանդութեամբ տառապողներին վրայ, իր կատարած բուժիչ յատկութեամբ:

Նախնական դարերում, երբ զեռ դիտական բժշկութիւնն ու բժշկ-հիւանդանոցները զոյուցիւն չունէին, եթէ մի ոեւէ հիւանդ տնային բժշկական դանազան միջոցներով չէր առողջանում, եւ ըստիպուած էր լինում դիմելու եկեղեցական սուրբերի օգնութեանը, եկեղեցիներին ուխտի էր դնում, կամ նրանց ոտքը գնալով՝ շարաթներով ապաւինում էր այնտեղ: Ահա այդ ժամանակ էր, որ ամենադժուր բժշկութիւնը սպասւում էր Նարեկից, որ պատշաճ դիւրսներ յատուկ առողջանութեամբ ընթերցումով հիւանդի գլխին՝ դառնում էր լաւագոյն միջոց, հիւանդի կազդուրման սեւ առողջութիւնը վերադառնելու համար:

Եկեղեցիներին կից սենեակներէից բացի, հայ ժողովուրդը նրա բժշկութեան աղբեցութիւնը տեսել է նաեւ տներում, որտեղ եւս հիւանդների գլխին, օրական կամ շարաթական, յատկապէս Չորեքշաբթի, Ուրբաթ կամ կիրականատներին, մի քանի գլուխ Նարեկ կարդալով ու ձօտը պահելով:

Նարեկի եւ նրա սրբակենցաղ հեղինակը Գրիգոր Նարեկացու հանդէպ տածած տէրը, այնքան է ողբերգել սեղոնողներին, որ թէ՛ Գրքի եւ թէ՛ Հեղինակի համար, ստեղծել են մեծ թուով, բժշկական եւ ալլ վարդի առասպելներ, ինչպէս՝ մորթում եւ տապալկուած աղաւնիներին շունչ տալն ու թոցնելը, կովին ու եզան կենդանացնելը, ոտքով ծովի վրայ քայլելը եւ այլն:

Ժողովրդի նրա հանդէպ ունեցած սիրոյ պատճառով, Նարեկն ունեցել է մեծ թուով սպաղբութիւններ, սկսեալ 17րդ դարից մինչեւ 20րդ դարը: Դրանք Կղել փն զանազան չարիով ու ծաւալով, ինչպէս եւ աշխարհաբարի թարգմանութեամբ ու վերլուծութիւններով:

Եթէ մի թեթեւ ակնարկ նեւտենք յերանց վրայ, կը տեսնենք որ այդ տպագրութիւնների թիւն այնքան բարձր է, որ մինչեւ հիմա, հայ գրականութեան մէջ ոչ մի գիրք դրան չի հասել:

Ինչպէս ասացինք, Նաքելի տպագրութիւնը սկսուել է 17րդ դարի 70ական թուականներից եւ շարունակուել մինչեւ այսօր: Ինչքան մեղ ծանօթ է առաջին տպագրութիւնը կատարուել է 1673 թուին Մարսէլում, իսկ վերջինը՝ 1985 թուին Երեւանում:

Նարեկը մինչեւ այժմ ունեցել է աւելի քան 40 թանաստան տպագրութիւն, որոնք կատարուել են Մարսէլում, Կ. Պոլսում, Վենետիկում, Պետրոբուրգում, Երուսաղէմում, Զմիւռնիայում, Գահիրէում, Բուէնոս Այրէսում, Երեւանում, Թիֆլիսում, Դելմանում (Ա.Մ.Ն.) եւ Անթիլիասում:

Սրանց միջից ամենաշատ տպագրութիւնը կատարուել է Կոստանդնուպոլսում՝ 34 անգամ, սկսեալ 1700 թուականից մինչեւ 1956 թիւը: Եղել են ժամանակներ որ երկու տարի յաջորդաբար տպագրուել է կամ մէկ տարուան ընթացքում երկու անգամ, ինչպէս 1850 թուականին:

Վենետիկում Նաքելը տպագրուել է 15 անգամ, իսկ 1827 թուին՝ երկու անգամ, Նարեկացու միւս բանաստեղծութիւնների հետ, 487 եւ 586 մեծադիր էջերով, որոնցից վերջինը՝ մեկնաբանութեամբ Հ. Գ. Աւետիքեանի:

Երուսաղէմում տպագրուել է 9 անգամ, Երեւանում 4 անգամ, Զմիւռնիայում՝ երեք, Բուէնոս Այրէսում՝ երկու, իսկ միւս քաղաքներում մէկական անգամ:

Այս տպագրութիւններից բացի, կան նաեւ Նարեկացու միւս քերթուածների, տաղերի եւ այլ գրութիւնների տպագրութիւնները, ինչպէս եւ իր զանազան ստեղծագործութիւնների մասին ուսումնասիրական գրքեր եւ կենսագրութիւններ: Իր մասին եղած յիշատակումների թիւը չափ մեծ է հայ գրականութեան մէջ:

Նաքելը թարգմանուել է նաեւ այլ լեզուներով եւ իր ունեցած բարձր ոգու թոփշով ու վերապացումով՝ հիացում է պատճառել շատերին: Վերջին տարիներում՝ 1986 թուին, լոյս տեսաւ նաեւ դրա պարսկերէն թարգմանութիւնը՝ Ա. Մաթեանի աշխատութեամբ:

Կատարուել է նաեւ մի քանի գրաբարից-աշխարհաբարի թարգմանութիւնը, որոնցից առաջինը տպագրուել է 1895 թուին «Մալիկ» հանդէսում, բայց մնացել է թերի: Երկրորդ թարգմանութիւնը կատարուել է 1899 թուին, Միսաք Գոչուենեանի կողմից, որ նախ տպագրուել է «Մանգաւէ» թերթում, ապա 1902 թուին տպագրուել է առանձին գրքով, Կոստանդնուպոլսում:

Սրանցից բացի, զանազան պարբերականների մէջ նա, մի քանի անգամ, տպագրուել են որոշ հատուածների թարգմանութիւնները,

խակ երկրորդ ամբողջական թարգմանութիւնը կատարուել է Թորգոմ Եպս. Գուշակեանի կողմից եւ տպագրուել 1926 թուին, Գահիրէում: Թարգմանութիւններից յիշենք նաեւ Գարեգին Եպս. Տրապիզոնցու կատարածը, որ տպագրուել է 1948 թուին Բուէնոս Այրէսում:

Վերջին թարգմանութիւնները կատարուել են Երեւանում, նախ Մկրտիչ Խէրանեանի կողմից, որ տպագրուել է 1960 թուին, իսկ յետոյ Վաղբէն Գէորգեանի կողմից, որն ունեցել է երկու տպագրութիւն, 1970 եւ 1979 թուականներին: 1960 թուի տպագրութիւնը, ինչպէս եւ մի քանի այլ տպագրութիւններ, կատարուել են պոէմայի ձեւի տողատուով, իսկ անցեալի դրաբար տպագրութիւնները՝ որոշ էջերում ստացել են խաչի, սկիւնի եւ բաժակի ձեւ:

Նարեկի մեկնութիւններից յատուկ յիշատակութեան արժանի է Թուրքիոյ Հայոց Պատրիարք Յակոբ Նայեանի կատարած կոթողական աշխատութիւնը, որ տպագրուել է 1745 թուին Կ. Պոլսում եւ ունի 1136 մեծադիր էջ: Այս դրբում «Նարեկի»-ից բացի, մեկնաբանուել են նաեւ նրա զանձերն ու տաղերը:

Որպէս անցեալի մի քաղցր վերյիշում, ստորեւ գրաբար «Նարեկի»-ից առաջ ենք թերում մի հատուած, որպէսզի մէկ անգամ եւս մտքով վերադառնանք դէպի անցեալի դարերը, երբ Նարեկն իր վերսլաց ոգով ու մտքով, այնքան մօտ էր հայ հաւատացեալների հոգուն ու սրտին:

Վերստին յաւելումած կրկին հեծուքեան, նորին հսկողի, առ նոյն աղերս մաղթանաց բանի: Ի խորոց սրտից խօսք ընդ Աստուծոյ.

Բան Գ.

Տէր իմ, տէր, տուիչ պարգեւեաց, ինքնաբուն բարի,
Ամենից տիրող հաւասարապէս, միայն արարիչ զբանս յոչից,
Փառաւորեալ, անքնին, ահեղ, հաւրկու,
Սոսկալի, հզօր, սաստիկ,
Անտանելի, անմերձանալի, անիմանալի,
Անճառելի, անտեսանելի, անզննելի, անջօշափելի,
Անորոնելի, անսկիզբն, անժամանակ,
Անշամանդաղ գիտութիւն, բարձր եւ խոնարհ,
Օրհնաբանելի գոյութիւն, անատուեր ծագումն,
Ամենափայլ ճառագայթ, խոստովանեալ լոյս,
Անտարակոյս վստահութիւն, անտարտած հանդիստ,
Անյելիկ կնիք, անսահմանելի տեսիլ, վիպեալ անուն,
Ճաշակ քաղցրութեան, բաժակ բերկրութեան,
Հաստիչ հոգեղոց հաց, օտար մթութեանց տէր:

ԼԵՒՈՆ Գ. ՄԻՆԱՍՅԱՆ